5. Мірченко М. Субстанціальність як ускладнена семантико-синтаксична над категорія неелементарного простого речення // Функціонально-комунікативні аспекти граматики і тексту. – Донецьк: Дон НУ, 2004.
6. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. – К.: Наук. думка, 1992.
7. Потебня А. А. Из записок по русской грамматике. Т. 1-2. – М., 1958.

In the article the different types of incomplete sentences are considered in connection with the basic typological approaches to the incomplete structures of sentences. Correlative connections which operate between complete sentence and its incomplete variant are traced.

Key words: incomplete sentence, contextually incomplete, situationly incomplete, elliptical sentence, implicit information transfer.

Климова К.Я.

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОГО МОВЛЕННЯ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-НЕФІЛОЛОГІВ (ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ)

У статті окреслюються психологічні засади проблеми формування мовленнєвої культури студентів нефілологічних факультетів педагогічних ВНЗ. Увагу приділено важливим у культуромовній площині теоретичним положенням різних галузей психології.

Ключові слова: мова, мовлення, культура мовлення, мислення, мовна свідомість, мовленнєва діяльність.

Мова є багатогранним витвором людства, тому існує чимало її дефініцій, пропонованих як лінгвістами, так і педагогами, психологами, філософами, літераторами. Зв'язок між мовою, мовленням, психікою людини, її мовною поведінкою відображено у монографіях та статтях, у науково-навчальній та лексикографічній літературі. Так, загальновідомим є вислів І.І. Огієнка у книзі "Українська культура": "Мова – це найясніший вираз нашої психіки, це найперша сторожа нашого психічного Я" [10, 126]. Мовлення у підручнику "Культура мови і стилістика", автором якого є М.І. Пентилюк, визначається як сукупність мовленнєвих дій: "Основу мови і мовлення становить мовленнєва діяльність" [13, 4]. "Мова підтримує в людині стан психологічної впевненості, рівноваги, дає відчуття життєвої перспективи, духовної опори,"— наголошують автори навчального посібника для студентів ВНЗ "Культура української фахової мови" Л.І. Мацько і Л.В. Кравець [8, 11].

У словнику-довіднику з методики викладання української мови (І.М. Кочан, Н.М. Захлюпана) культура мовлення передбачає "володіння нормами усного і писемного мовлення, а також вміння користуватися виражальними

засобами мови з метою висловлювання та спілкування" [6, 147]. Знання про мову і культуру усного та писемного мовлення формуються у шкільному курсі української мови. Поглиблення знань та розвиток мовно-мовленнєвих умінь і навичок професійної комунікації відбувається у вищих навчальних закладах, зокрема педагогічних. Цілком закономірно, що мовленнєвими авторитетами для школярів і студентів є насамперед шкільні вчителі та вузівські викладачі.

Найважливішою комунікативною якістю мовлення є його правильність, тобто, дотримання норм літературної мови в усній та писемній формах спілкування. Поряд із багатством, чистотою, виразністю, точністю, доступністю, доречністю, логічністю, впливовістю, правильність мовлення є ознакою культури мовлення педагога, його професійної компетентності. Так, почувши зразкову українську мову на вулиці, у транспорті, інколи запитують у незнайомця: "Ви, мабуть, вчитель?". До сьогодні ментальною рисою українців є повага до педагога, чиє слово є основним засобом виховання і навчання, живим прикладом для наслідування. Зауважимо, що йдеться про вчителя будь-якого фаху. Якщо майбутні вчителі української мови усвідомлюють необхідність фахових знань та відповідних умінь і навичок їх застосування у професійному дискурсі, то студенти-нефілологи нерідко ігнорують заняття з української мови, нехтують мовними нормами. Відсутність належної культури українського мовлення майбутніх учителів як завтрашньої культурної еліти суспільства, на нашу думку, не сприяє нормалізації мовної ситуації в Україні.

Нова філософія освіти переконливо доводить необхідність внесення змін до системи професійної підготовки компетентних педагогів у вищій школі. При цьому процес формування культури українського мовлення майбутніх учителів повинен відбуватися з урахуванням глибини впливу психологічних чинників, інакше він так і залишиться суб'єкт-об'єктним, а поняття "мовне самонавчання та самовдосконалення", "мовна освіта протягом усього життя" носитимуть суто формальний характер.

Мета статті – окреслити психологічні засади проблеми формування культури українського мовлення у студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних ВНЗ, довести необхідність звертання до психологічних джерел з метою оптимізації процесу вивчення української мови майбутніми педагогами.

Удосконалення мовленнєвих умінь і навичок майбутнього вчителя відбувається у процесі професійного становлення його особистості. У період між самоусвідомленням: "Я-студент, що отримує знання з української мови, здобуває уміння й навички", та "Я-вчитель, готовий до професійної комунікації засобами мови", – відбувається відображення у свідомості студента етапів розвитку його професійних якостей, виникає відчуття індивідуальної спроможності до вербальної комунікації, до професійної рефлексивної діяльності, яку вважають запорукою безперервного професійного розвитку вчителя [11, 43]. За умов професійно спрямованого навчання, вважає М. Чобітько, теоретичні знання переосмислюються студентом: "зі знань, умінь, навичок, придатних лише для складання іспитів, вони перетворюються на живі знання" [17, 50]. Отже, період навчання в університеті, попри свою недовгу тривалість (4-5 років

навчання у ВНЗ), є, по суті, вирішальним у житті кожного освітянина, тому знаходиться в центрі уваги багатьох дослідників.

Реалізація особистісно орієнтованого, діяльнісно-комунікативного навчання української мови на нефілологічних факультетах ВНЗ видається неможливою без глибокого знання викладачами психологічних закономірностей формування мовної особистості. Низький рівень психологічної культури студентів і викладачів заважає, зокрема, застосовувати інтерактивні технології формування культури професійного мовлення студентів.

Психологічний аспект вивчення мови і мовлення знайшов відображення у багатьох напрямках лінгвістики, таких як: психолінгвістика (Ч. Осгуд, О.О. Леонтьєв, І. Зимняя, Є. Пассов та ін.), когнітивна лінгвістика (Дж. Лакофф, Г. Томпсон, О. Кубрякова, Х. Шмідт, А. Вежбицька та ін.), лінгвопрагматика – загальна теорія комунікації (Ч. Моррис, Дж. Остін, Л. Мінкін та ін.) – та в лінгводидактиці (А. Богуш, М. Вашуленко, С. Караман. А. Коваль, Л. Мацько, В. Мельничайко, Л. Паламар, М. Пентилюк, Л. Скуратівський, Г. Шелехова та ін.).

Засвоєння студентами відмінностей між поняттями "мова" і "мовлення", "культура мови" і "культура мовлення" відбувається успішніше за умови звертання до психологічних джерел. Сучасні академічні підручники і посібники з психології, спираючись на теоретичні надбання багатьох поколінь науковців, пропонують такі визначення поняття "мова": "Мова – система знаків, наділених певними значеннями. Людське мислення неможливе без мови. Завдяки формуванню і закріпленню в слові думка не зникає і не згасає. Ця думка – концепт – міцно фіксується в усній або писемній мовній формі" [12, 47]. Мовлення, за визначенням психолога Р. Немова, – сукупність вимовлених та сприйнятих звуків, що мають той самий зміст і значення, що і система письмових знаків, що їм відповідає. Мовлення є поліморфною діяльністю (має різні форми існування: зовнішню, внутрішню, монологічну, діалогічну, усну, письмову). Мовленню властива поліфункціональність: це спосіб спілкування, мислення, носій свідомості, пам'яті, інформації, мовлення є засобом керування та самокерування поведінки [9, 311-312]. Мовлення планується і реалізується (в усній формі – за допомогою звуків, у писемній – графічно) залежно від мовної здатності людини, її інтелекту, особливостей психіки тощо. Отже, правильність, доречність, впливовість, точність, логічність мовлення як культуромовні поняття знаходять пояснення під кутом зору психології.

Психологічні дослідження проблеми взаємодії мови і мовлення носія мають давню історію. Поштовхом для психологів став антропоцентричний напрямок, започаткований на початку XIX століття німецьким філософом, мовознавцем, громадським діячем, гуманістом Вільгельмом фон Гумбольдтом, який встановив зв'язок мови з мисленням та внутрішнім світом людини – творцем мовної картини світу. Вчений розмежував поняття мови і мовлення, вважаючи мову знаряддям (засобом) вираження мислення і формування думки. У 1984 році побачив світ збірник найважливіших праць вченого "Избранные труды по языкознанию", де висловлено ряд концептуальних положень, взятих за основу як філософами, мовознавцями, педагогами, так і психологами: 1) мова є продуктом мовної свідомості нації: сильний національний дух обумовлює

упорядкованість і багатство розвою мови; 2) мова тісно переплетена з духовним розвитком людства і супроводжує його локальний прогрес або регрес, відображає кожну стадію культури; 3) мову створено завдяки природній потребі людства, це не просто зовнішній засіб спілкування людей, суспільного зв'язку – мова закладена в самій природі людини, необхідна для розвитку її духовних сил і формування світогляду, а цього людина зможе досягти, якщо своє мислення пов'яже із суспільним мисленням; 4) мова – постійна робота духу, спрямована на те, щоб зробити звук прийнятним для вираження думки, мова – сукупність актів мовленнєвої діяльності; 5) сукупність правил, називаних мовою, не дає змоги відчути тонкощів та величі мови – необхідно скласти враження про живу картину мови тільки у зв'язному мовленні; 6) мова породжує думку: інтелектуальна діяльність завдяки мові матеріалізується у мовленні і стає досяжною для сприймання; мислення завжди пов'язане зі звуками мови, інакше думка не буде чіткою і зрозумілою, а уявлення не стане поняттям; 7) мова є необхідною передумовою мислення навіть коли людина повністю ізольована, але звичайно мова розвивається тільки в суспільстві і людина усвідомлює себе лише тоді, коли переконається на власному досвіді спілкування, що її слова зрозумілі іншим. Отже, характеризуючи точність, виразність, багатство, впливовість, доступність мовлення, доречно звернути увагу студентів на теоретичні положення В. Гумбольдта.

Метафізична психологія XVIII століття як наука про душу, розум і віру (Ф. Аквінський, Авіценна) у XIX ст. поступилася місцем емпіричній (Е. Вебер, Г. Гельмгольц, В. Вундт). Першим експериментальним психологом став Вільгельм Вундт (кінець XIX – початок XX століть). Визначаючи роль слова (значення якого – єдинальний місток між мовою і мовленням) у його зв'язку з поняттям з позицій психології, вчений наголошував: "Слово є еквівалентом поняття, воно перетворює абстрактну думку на процес уявлення" [2, 88]. В. Вундт докладно описав емоційні, вольові та пізнавальні психічні процеси, пов'язані з вербальною комунікацією: почуття (задоволення – радість, задоволення, сподівання, веселість; незадоволення, напруги – гнів, сум, страх, турбота), мотиви (спонукальні причини до вчинку, почуття діяльності, активності). Привертає увагу дослідження В. Вундтом механізму особливостей саморегулювання ходу думок, ігнорування якого заважає комуніканту довести дискурс до логічного завершення.

"У мові людина об'єктивізує свою думку і завдяки цьому отримує змогу затримувати перед собою та обробляти її", – писав у другій половині XIX ст. О. Потебня – автор фундаментальних праць з мовознавства, естетики, теорії літератури і психології [14, 541]. Заслугою науковця є вчення про внутрішню форму слова як спосіб передачі значення. Лише слово як результат розвитку мислення, за О. Потебнею, уможливлює перехід від образу предмета до поняття про предмет. За допомогою слова людина одночасно і створює новий світ з хаосу вражень, і примножує свої сили для розширення меж цього світу [14, 302]. Варто привернути увагу студентів до тієї думки, що людина – носій мови – є творцем світу з його матеріальними і духовними цінностями.

Видатний психолог Л. Виготський став автором культурно-історичної теорії розвитку психіки людини (перша половина XX ст.). Запропонувавши термін "зона найближчого розвитку", вчений дослідив внутрішній зв'язок між навчанням та психічним розвитком людини. Останній здійснюється завдяки переходу від колективних до індивідуальних форм діяльності – інтеріоризації. Л. Виготський висунув фундаментальну ідею психології співробітництва у педагогічному спілкуванні "вчитель-учень", а також далекоглядно вважав, що в майбутньому кожен учитель будуватиме свою діяльність на психології, а педагогіка стане точною наукою, що обґрунтована психологією [3, 364].

Спираючись на окремі наукові напрями, зокрема, на теорію мовленнєвих актів (Дж. Остін), дослідники процесу мовленнєвої комунікації виокремили як одиницю вербального спілкування мовленнєву дію — продукт мовленнєвого акту. Мовлення при цьому розглядається як знаряддя цільової установки мовця в діяльнісній ситуації мовленнєвого акту [15, 609]. Виокремлення в межах мовленнєвого акту 3 операцій – іллокуції (визначення умов, мети, мотивів спілкування), локуції (говоріння), перлокуції (наслідки мовленнєвого акту – вплив адресата на свідомість і поведінку адресанта) – дає змогу науково обґрунтувати психологічний механізм реалізації студентом мовних знань у процесі створення дискурсу.

Формування культури мовлення відбувається на основі особистісного підходу до студента, з урахуванням індивідуальних особливостей його психіки. Студент-комунікант є особистістю, яка "здійснює комунікативний акт передачі інформації (адресант породжує текст) або сприймає й інтерпретує її (адресат, реципієнт, одержує інформацію)" [15, 233]. Згідно теорії психоаналізу, комунікантів класифікують за психологічними функціями свідомості (К. Юнг) на інтровертів та екстравертів та за двома типами вищої нервової діяльності (І. Павлов) – понятійно-логічний та асоціативно-художній типи. Оскільки студент-комунікант належить до одного з названих типів, ця інформація викликає інтерес у виборі форм і методів індивідуальної та групової роботи на заняттях з мовних курсів.

Формування культури мовлення студентів – майбутніх учителів – відбувається також з опорою на психологічні дослідження з проблем мовної особистості. У лінгводидактичних поглядах В.О. Сухомлинського на проблему розвитку мовної особистості досить прозоро простежується психологічне підґрунтя: викладання мови видатний педагог вважав вихованням розуму, формуванням думки. Образно порівнюючи педагогіку з майстернею, яка перетвориться на голі стіни без інструменту – психології, В.О. Сухомлинський радив учителям завжди брати до уваги цей тісний взаємозв’язок [16, 52].

Головною ознакою мовної особистості вважають наявність мовної свідомості і самосвідомості (мовної поведінки людини, залежної від її вікових, статевих, психічних рис, соціальної та національної приналежності, інтелектуального рівня тощо). З поняттям мовної самосвідомості психологи пов’язують поняття "мовне чуття" та любов до рідної мови.

Мовна свідомість є об’єктом дослідження різних наук (філософії, лінгвістики, педагогіки і, відповідно, психології, а точніше – психолінгвістики).

Термін "мовна свідомість" психолінгвісти використовують як синонім до поняття "чуття мови" у контексті вивчення процесу усвідомлення мовцем правильності застосування мовних норм у комунікативному акті (що, безперечно, викликає інтерес при дослідженні проблеми формування культури мовлення майбутніх учителів-нефілологів). Таким чином, проблема мовної свідомості пов'язана з механізмами утворення і сприйняття мовлення [7, 113].

Генетично обумовлений тип нервової системи людини формує її темперамент (особистісну психічну властивість), який значною мірою впливає на діяльність (зокрема навчальну). Вибір методів і прийомів навчання мови, індивідуалізований процес формування в студентів відповідної системи знань, умінь і навичок відбувається з урахуванням чотирьох основних типів темпераменту: сангвінік, холерик, флегматик, меланхолік. Особливо корисним видається звертання до психологічних джерел з проблем темпераменту при застосуванні технологій інтерактивного навчання (робота в парах, малих групах, опрацювання дискусійних питань та ін.).

Вживаючи слова "емоції" і "почуття", педагоги не завжди усвідомлюють суттєву різницю між ними, яку пропонують брати до уваги психологи. Так, емоції існують у людей і тварин, мають безпосередній і неусвідомлений характер, давню історію виникнення, їм властива ситуативність. Почуття має тільки людина, пов'язуючи останні зі ставленням до об'єкта, з набутими знаннями, уміннями і навичками діяльності. Почуття виникають як реакція на реалізацію духовних потреб особистості. Отже, формування мовленнєвої культури викликає у студентів відповідні почуття – невдоволеності результатом навчання, або, навпаки, задоволення і бажання самостійно навчатися української мови протягом подальшого життя.

Застосування інтерактивних дидактичних технологій на заняттях з мови в педагогічному ВНЗ, перехід від навчання до самонавчання забезпечують повноцінне функціонування та розвиток пам'яті. Отже, методична система формування культури мовлення студентів-нефілологів ВНЗ буде ефективнішою, якщо зміст навчальних завдань стимулюватиме в майбутніх учителів намір запам'ятати матеріал з мови через її важливість у подальшій професійній діяльності.

Спілкування (комунікація) є психокогнітивною діяльністю – породженням і сприйманням тексту в конкретній ситуації. Комунікативна мета адресанта при цьому передбачає повідомлення, вплив на почуття адресата або переконання у правильності своєї думки. Спілкування є соціальною взаємодією групи як осередку суспільного життя. Виділяють декілька типів спілкування: маніпулятивне, ігрове, ділове, духовне; індивідуальне, групове, масове; безпосереднє, опосередковане; у формі бесіди, дискусії; вербальне, невербальне, усне, письмове, комбіноване [5, 33]. Формування мовленнєвої культури студентів проходить в умовах спілкування різних типів.

У площині вивчення психологічних засад процесу формування мовленнєвої культури майбутніх учителів-нефілологів слід звернути увагу на таке психолінгвістичне поняття, як внутрішнє мовлення (супроводжує процес мислення, виражаючись у мовчазному читанні текстів, слуханні співрозмовника,

при заучуванні інформації – наприклад, теоретичного матеріалу з мови – пригадуванні та відтворенні вивченого та плануванні дискурсів). Внутрішнє мовлення має виключно особистісний характер: кожен мовець "сам собі режисер", по-своєму реалізує у побудові зв'язного тексту свій комунікативний намір, виказуючи при цьому різне володіння комунікативними якостями мовлення. Розглядаючи внутрішнє мовлення як узагальнений семантичний комплекс – сукупність концептів – більш чи менш повних уявлень мовця про об'єкти дійсності, виражені словами, – підкреслимо його важливість у формуванні комунікативних якостей мовлення майбутнього педагога.

Вік (якісно специфічний рівень онтогенетичного розвитку) є одним із вирішальних психологічних факторів впливу на процес формування культури мовлення студентів. На період перебування студентів у стінах ВНЗ (залежно від форми навчання – стаціонарної чи заочної) припадають юність (від 16-17 до 19-21років), молодість (від 19-21 до 25-30 років), початок зрілості (від 25-30 років). Вікові зміни торкаються психофізичного, інтелектуального, емоційного й особистісного розвитку. Кризи перехідних етапів відбиваються й на розвитку мовно-мовленнєвої особистості студента: прикладом цього, на нашу думку, є захоплення молоді інвективною лексикою, яке з часом зникає.

Переважну більшість часу спілкування студентської молоді відбувається у професійній (функціональній) сфері, за межами ВНЗ комунікативний процес продовжується в інтимно-сімейній, анонімній та неформальній площинах. Там більшою чи меншою мірою відбувається зміна поведінки, у тому числі мовленнєвої, зумовлена впливом соціального оточення: рідних, друзів, знайомих. Приналежність майбутнього вчителя до однієї із соціальних груп суспільства – еліти або професійно підготовлених працівників (інтелігенції, висококваліфікованих прошарків робітничого класу, підприємців та фермерів), більшість з яких належать до т.зв. "середнього класу", а інколи й спілкування з декласованими елементами (люмпенами, зростання числа яких спричинене економічною кризою суспільства, масовим безробіттям, зубожінням нижчих верств населення), впливаючи на свідомість, відбивається й на розвитку мовної особистості. Особливо важливим є врахування соціально-психологічних чинників при формуванні культури мовлення майбутніх соціальних педагогів.

Психологи виділяють одну з основних потреб у процесі навчання та самонавчання (зокрема мовного) – інформаційну. В основі формування останньої покладено усвідомлення студентом необхідності в інформації з метою вирішення поставленого навчального завдання [4, 49]. На нашу думку, правильно сформульоване, професійно вмотивоване викладачем навчальне завдання з курсу української мови викликає в майбутніх учителів інформаційну потребу, яка поступово укоріниться: студент (а згодом – педагог) сам формулюватиме проблему і сам шукатиме відповідну інформацію. Так процес навчання перетвориться на процес самонавчання і мовного самовдосконалення. Таким чином, дослідження індивідуального стилю навчання української мови майбутніх педагогів у лінгводидактичній площині здійснюється на ґрунті психології навчання як психологічної галузі.

Щодо проблем психології виховання, зазначимо, що остання відіграє важливу роль у створенні науково-практичних засад особистісно орієнтованого підходу до виховання особистості [1]. Психологія виховання у ВНЗ доводить, що поняття культури усного і писемного мовлення знаходиться у взаємозв'язку з поняттям "толерантність". Закладена у дитячому віці, толерантність як особистісна якість майбутнього вчителя, знаходить вираження в актах професійного мовного спілкування з однокурсниками, викладачами, з членами педагогічного та учнівського колективу школи під час проходження виробничої практики. Отже, формування мовленнєвої культури відбувається на засадах толерантності, психологічні механізми якої є предметом психопедагогічних досліджень. Це насамперед стосується корекції мовленнєвої поведінки студентів у процесі саморефлексії (подолання ними станів агресії, афекту, фобій, які заважають дотримуватися правил мовного етикету).

Педагогічна психологія (зокрема, психологія навчання) допомагає з'ясувати зміст важливого для нашого дослідження поняття "самооцінка". Студент оцінює свій інтелект (мислення, мовлення, уяву та рефлексію), потенційні можливості до навчання мови. Беззаперечно, оцінка викладачем, здійснювана в ході педагогічного моніторингу, відіграє важливу роль у навчальному процесі, однак надзвичайно важливою є об'єктивність (адекватність) самооцінки студента. Занижений або завищений рівні самооцінки студентів потребують особистісно зорієнтованих, психологічно обґрунтованих форм роботи. Тільки тоді процес навчання мови перетвориться на процес самонавчання і самовдосконалення, а освіта триватиме протягом усього життя.

Докладне вивчення теоретичних положень багатьох галузей сучасної психології допомагає з'ясувати чимало питань, що виникають у процесі формування культури українського мовлення студентів-нефілологів – майбутніх учителів. Сказане вище дозволило зробити такі *висновки*: 1. Формування культури українського мовлення майбутніх учителів-нефілологів передбачає особистісно орієнтований, діяльнісно-комунікативний підхід. При цьому слід брати до уваги такі індивідуальні психологічно вмотивовані риси студентів, як: тип пам'яті, темпераменту, стан фізичного і психічного здоров'я, вплив екстралінгвальних та внутрішніх чинників на засвоєння мовних норм, ступінь професійної мотивації тощо. 2. Формування культури мовлення студентів відбувається з урахуванням психологічних закономірностей вікового розвитку особистості за весь період навчання у ВНЗ – в середньому від 16 до 22 років. 3. Психологічні основи мовного самоусвідомлення як головної ознаки комунікативно розвиненої особистості майбутнього вчителя відіграють важливу роль у формуванні культури українського мовлення студентів-нефілологів.

Таким чином, коригування змісту навчального матеріалу курсів української мови за професійним спрямуванням, основ культури і техніки мовлення, культури мовлення і практичної стилістики та ін. на нефілологічних факультетах ВНЗ повинно спиратися на надійне психологічне підґрунтя, яким є систематизовані знання викладачів та студентів про психологічні закономірності функціонування мови у комунікативному просторі. Порушена у статті проблема,

беззаперечно, має перспективи для подальшого дослідження в галузі лінгводидактики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2-х кн.. – Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади: Навч.-метод. посібник. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.
2. Вундт В. Введение в психологию. – Спб: Питер, 2002. – 128 с. (Серия "Психология – классика").
3. Выготский Л. Мышление и речь. – М.: Лабиринт, 1996. – 416 с.
4. Галета Я. Особливості становлення особистості в умовах інформаційного суспільства // Рідна школа. – 2007. – № 4 (927). – С. 47-50.
5. Клепіков О. І., Кучерявий І. Т. Основи творчості особи: Навч. посібник. – К.: Вища шк., 1996. – 295 с.: іл.
6. Кочан І. М., Захлюпана Н. М. Словник-довідник із методики викладання української мови. Друге видання, виправлене і доповнене. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. – 306 с.
7. Лучкіна Л. В. Мовна і мовленнєва підготовка майбутніх учителів технічних дисциплін у світлі теорії мовленнєвої діяльності // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 4. – С.112-117.
8. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови: Навч. посіб. – К.: ВЦ "Академія", 2007. — 360 с. (Альма-матер).
9. Немов Р. С. Психология: Учеб. для студентов высш. пед. учеб. заведений: В 3 кн. Кн.1. Общие основы психологии. – 3-е изд. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. – 688 с.
10. Огієнко Іван. Українська культура: Коротка історія культурного життя українського народу. – К.: Фірма “Довіра”, 1992. – 141 с.
11. Орлов В. Ф. Професійне становлення вчителя як предмет педагогічних досліджень // Педагогіка і психологія. – 2005. – № 1 (46). – С. 42-49.
12. Основи психології: Навч. посібник для студентів вищих навч. закладів / А.І. Веракіс, Ю.І. Завалевський, К.М. Левківський. – Х.–К., 2005. – 416 с.
13. Пентилюк М. І. Культура мови і стилістика: Пробний підруч. Для гімназій гуманіт. профілю. – К.: Вежа, 1994. – 240 с.
14. Потебня А. А. Эстетика и поэтика. Ред. коллегия: М.Ф. Овсянников (пред.) и др. Сост., вступит. статья и примеч. И.В. Иваньо и А.И. Колодной. – М.: Искусство, 1976. – 614 с.
15. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Дозвілля. – К., 2006. – 716 с.
16. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: У 5-ти т. – Т.2. – К.: Рад. школа, 1976. – 520 с.
17. Чобітько М. Г. Особистісно орієнтоване професійне навчання: зміст і структура // Педагогіка і психологія. – 2005. – № 3 (48). – С. 48-58.

The article highlights psychological basis for the problem of forming speech culture with non-philology students at pedagogical Universities. It focuses on theoretical ground in different spheres of psychology important for cultural and speech plane.

Key words: language, speech, speech culture, thinking process, language conscience, speech activity.